

*Казимір І. С.,**orcid.org/0000-0002-0230-4281**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри англійської мови**Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТЕКСТУАЛЬНО-СИНОНІМІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА МАТЕРІАЛІ ПЕРИФРАЗОВИХ НОМІНАЦІЙ

Анотація. Теорія номінації минулого століття трактувалось однією з перших версій когнітивної лінгвістики. Когнітивно-дискурсивний напрям актуалізується на перетині понять когніції та комунікації, забезпечуючи когнітивно-репрезентативну та дискурсивну функції. Когнітивно-дискурсивна парадигма уможливила розгляд досліджуваного нами об'єкта максимально цілісно та інтегрально, залучаючи релевантні екстралінгвістичні фактори. Послугування запропонованою парадигмою дозволить простежити чітку картину перебігу когнітивних механізмів ситуативного відбору тих чи тих засобів мовлення.

Когнітивно-дискурсивна парадигма породжує на сьогодні активне вивчення таких мовленнєвих явищ як контекстуальна синонімія. Засоби масової інформації мотивують дослідників розглядати експресивні засоби мови та мовлення. До таких мовленнєвих засобів відносимо перифразові номінації на позначення політичної події, явища чи особи, які є проявом контекстуальної варіативності у дискурсі.

Стаття поділена розглянути структурно-граматичні характеристики контекстуально-синонімічних одиниць на матеріалі перифразових номінацій. Здійснюється вибірка перифразових номінацій на матеріалі якісно-масових періодичних видань. Фактологічним матеріалом дослідження послугувала вибірка із статей британських періодичних видань "THE GUARDIAN" та "MIRROR". У процесі дослідження характеризуються структурно-граматичні моделі контекстуально-синонімічних одиниць за кількісними та якісними критеріями. Виявлено найбільш продуктивні моделі, а саме двокомпонентні моделі: прикметник+іменник. Проаналізовано частотність та доцільність вживання досліджуваних моделей на матеріалі контекстуальних одиниць. Перифразові номінації, які виражені контекстуальними синонімами є цілісними засобами вторинної номінації. Найпродуктивнішими структурно-граматичними типами є двокомпонентні ад'єктивно-субстантивні контекстуально-синонімічні номінативні одиниці. П'ятикомпонентна структурно-граматична модель представлена одним випадком. Визначено, що в основі перифразової номінації міститься непряма номінація з асоціативним механізмом функціонування. Зазначається, що єдність номінантного слова та перифраза активує появу мікроконтекстуальної синонімічної одиниці. У запропонованій праці аналізуються дефініція та критерії виокремлення контекстуальних синонімів у газетному дискурсі.

Ключові слова: контекст, перифрастичний контекст, перифрастико-синонімічна конструкція, мікроконтекстуально-синонімічна одиниця, контекстуальна синсемантика.

Постановка проблеми. В рамках сучасної лінгвістики завжди актуалізуватимуться дослідження номінативних процесів мовлення, так як називання предметів, осіб чи явищ є результатом невід'ємної пізнавальної діяльності людей. Творення вторинних назв перифрастико-синонімічними конструкціями як засобів реалізації категорії контекстуальної синонімії трактуємо як одну із тенденцій розвитку в англійській мові на тепер.

Антропоцентризм змушує науковців дедалі частіше апелювати до таких мовленнєвих засобів, які здатні задовольняти усі комунікативно-когнітивні запити соціуму у процесі називання тих чи тих речей. Таким інструментом, вважаємо, є мікроконтекстуальні одиниці, які експлікують номінативні варіації у контексті номінування подій, явищ чи осіб на матеріалі газетного тексту. Мас-медійні тексти є осередком розмноження перифразових номінацій, які є проявом категорії контекстуальної синонімії у широкому розумінні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Поняття контекстуальності у дискурсі вивчається Людмилою Ковальчук [1]. Контекстуальна синонімія досліджується під час: вивчення семантико-стилістичних особливостей контекстуальних синонімів та вивченні їхнього прагматичного потенціалу на матеріалі іменників німецької мови [2]; дослідження когнітивних механізмів синонімізації прикметника у контексті та з'ясування особливостей їхнього функціонування у зв'язку з прагматистичними показниками тексту на матеріалі німецької мови [3]. Окремо на матеріалі французької мови досліджуються контекстуальна синонімія віддієслівних іменників в сучасній пресі [4]. Перифрастичні одиниці та метонімічні перенесення в газетному тексті на матеріалі української мови знаходимо у працях В. Зайцевої [5].

Мета дослідження полягає у вивченні структурно-граматичних характеристик контекстуально-синонімічних одиниць на матеріалі перифразових номінацій на політичну тематику у газетному дискурсі.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: схарактеризувати поняття мікроконтекстуальної одиниці та її кореляцію щодо перифрастичного мікро-контексту; здійснити аналіз структурних моделей контекстуально-синонімічних одиниць на матеріалі газетного дискурсу політичної тематики; визначити частотність досліджуваних моделей на матеріалі контекстуальних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Контекстуальна синонімія визначається як мовленнєве явище, яке передбачає рефе-

рентну ідентичність, семантичну подібність, єдність функціонально-стилістичних показників та однакову прагматичну спрямованість номінативних одиниць, які синонімізувалися в контексті. В семантичному плані контекстуальні синоніми характеризуються незаданістю системою мови, номінативною факультативністю, невідтворюваністю поза контекстом і пантемпоральністю, тобто новизною, яка не залежить від часу [2, с. 7]. Виходячи з критеріїв виокремлення та визначення, відзначимо такі проблеми визначення контекстуальних синонімів як визначення обсягу спільного значення та встановлення спільності референта відповідно контексту, який є достатнім для однозначного встановлення синонімічності.

Реальна комунікація зазвичай вимірюється в рамках мікро- та макроконтекстів, тому для лінгвістики важливо аналізувати семантику мовленнєвих одиниць різних рівнів не лише в межах словника і граматичних конструкцій, а й передусім через певне комунікативне оточення, яке супроводжується тим чи тим фактичним фрагментом спілкування. Фрагментом спілкування у нашому дослідженні є певна подія, особа чи явище, яке експресивно висвітлюється у газетному тексті мікроконтекстуальними одиницями.

Контекст є семантико-граматичною й комунікативною єдністю певного текстового елемента із текстовим і ситуативним оточенням як індикатором значення й функціональної ваги цього елемента [6, с. 252]. Так, ситуативне оточення, яке визначає основне значення того чи того висловлення провокує появу потенційної семи, розглядаючи компонентний склад контекстуально-синонімічної одиниці. На невербально-семантичному рівні газетний мікроконтекст містить акцентуалізацію денотативних ознак, які доповнюються різноманітними конотативними значеннями.

Перифразові номінації в контексті мають схильність до нарощення нових смислів. Незважаючи на відносно автономну природу перифразу, його семантика залежить від контексту. Майя Булах вказує на існування так званого “перифрастичного контексту” [7, с. 47], який є наслідком злиття перифразу та усіх текстових компонентів у газетному тексті.

Визначений соціально-політичний контекст в умовах номінативного підходу уможливорює процес вивчення перифразової номінації особи чи явища в межах категорії контекстуальної синонімії [8]. За заувагами Юлії Макарець, такий контекст є головним ключем до розкриття значення, здебільшого метафоричних перифразових найменувань [9, с. 87]. Як показує наше дослідження, семантика перифразу визначається екстралінгвістичним контекстом в тому чи тому тексті. В основі екстралінгвістичного контексту містяться фонові знання, соціально-культурне та гендерне підґрунтя.

Дослідниця наводить кореляцію між словом-номінантом та перифразом, мовляв, слово-номінант локалізується у тексті як фонівий контекст, який імпліцитно входить до структури перифрастичної одиниці. Так, у нашому дослідженні доцільно послуговуватись терміном “мікроконтекстуально-синонімічна одиниця”, яка імпліцитно містить перифрастичний контекст. Виходячи із розуміння мікроконтексту, мікроконтекстуальна одиниця слугує реалізації референтних значень синонімічних одиниць в аспекті розмежування явищ полісемії чи контекстуальної синонімії. Комплементарність номінативного слова та перифраза активує появу мікроконтекстуальної синонімічної одиниці.

Розглянемо структурні характеристики мікроконтекстуально-синонімічних одиниць на матеріалі британських політичних статей. Матеріалом дослідження послуговували 88 випадків мікроконтекстуально-синонімічних одиниць. У процесі кількісних обрахунків досліджувалися лише самостійні частини мови (іменники, прикметники, займенники та неособові форми дієслова). Так, розрізняємо однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні, чотирикомпонентні та п'ятикомпонентні контекстуально-синонімічні одиниці. Результати проведеного дослідження засвідчують наступні результати.

26,4% (30 випадків) налічують однокомпонентні контекстуально-синонімічні одиниці:

nauseating, raw, childlike, unchannelled, psychotic, a threat, unpredictable, chaotic, inaccurate, a comedian, a leader, a deceiver, an aggressor, fascists, Z-heads, denazification, conflict, psychodrama, destruction, grief, chaos, democracy, freedom, invasion, crisis, destruction, fear, uncertainty, disaster, catastrophe.

Однокомпонентні одиниці контекстуальної синонімії здебільшого представляються іменниками (22 випадки) та прикметниками (8 випадків). Як бачимо, переважаюча кількість номінативних одиниць представлена іменниками, які виконують роль контекстуальних синонімів.

36 % (41 випадків) є двокомпонентними контекстуально-синонімічними номінативними одиницями:

commander-in-chief (N+N), a pumped-up narcissist (P2+N), a man-grenade (N+N), a waste of space (N+N), a sleaze row (Adj+N), a popular figure (Adj+N), blithering idiot (P1+N), a frustrated minister (P2+N), an absolute weapon (Adj+N), the pet politician (Adj+N), a spineless dilettante (Adj+N), an unstable element (Adj+N), performative opportunism (Adj+N), a “Big Dog” (Adj+N), the hero leader (N+N), the Russian leader (Adj+N), coup proof (N+N), liar Putin (N+N), Vlad the Invader (N+N), narcissistic dictator (N+N), Alice in Wonderland (N+N), Tin-Pot Napoleon (Adj+N), the worst criminals (Adj+N), Kremlin insiders (Adj+N), Putin's People (Adj+N), Russian invaders (Adj+N), Putin's tyranny (Adj+N), Putin's aggression (Adj+N), Putin's kleptocracy (Adj+N), Russia's autocracy (Adj+N), his invasion (Pr+N), cold war (Adj+N), the conflict in Ukraine (N+N), Ukraine crisis (N+N), disaster for the country (N+N), a catastrophe for Ukraine (N+N), war with NATO (N+N), Putin's tragedy (Adj+N), a free press (Adj+N), free elections (Adj+N), a mafia state (Adj+N).

Двокомпонентні контекстуально-синонімічні номінативні одиниці є найчисельнішою групою, де найпродуктивнішою моделлю (23 випадки) мікроконтекстуально-синонімічних номінацій є *Adj+N* (*Russian invaders, Putin's tyranny, Putin's aggression, Putin's kleptocracy*) та 1 випадок *Pr+N* (*his invasion*). Такий результат, вочевидь, засвідчується тим, що контекстуально зумовлена конструкція **прикметник+іменник** характеризує процес уточнення тієї чи тієї ситуації.

Відносні прикметники у поєднанні з іменниками мають здатність, як показує наше дослідження, транслювати нове значення в умовах екстралінгвальних чинників. Під час входження в новий контекст, як зауважує І. Кірічек, прикметник вбирає усе “якісність” та формує чіткий образ, володіючи високою водночас інформативністю [Кірічек с. 150].

8,8% (10 випадків) становлять трикомпонентні контекстуально-синонімічні номінативні одиниці:

all mouth and no trousers (Pr+N+N), the increasingly paranoid leader (Adv+N+N), group of “influential” members (N+Ad-

j+N), *military men of Russia* (*Adj+N+N*), *Putin's megalomaniacal tendencies* (*N+Adj+N*), *Putin's war in Ukraine* (*N+Adj+N*), *Putin's invasion of Ukraine* (*N+N+N*), *battle for Boris' crown* (*N+N+N*), *the worst Prime Minister* (*Adj+Adj+N*).

5,28 % (6 випадків) чотирикомпонентні:

the khaki-wearing Ukrainian leader (*Adj+P1+Adj+N*), *the power-drunk dictator of the Kremlin* (*N+P2+N+N*), *Putin's annexation of the Donbas provinces* (*N+N+N+N*), *Vladimir's Putin barbaric actions* (*N+N+Adj+N*), *the sleazy old duke of pork* (*Adj+Adj+N+N*), *absent-minded joker Boris* (*Adj+P2+N+N*). П'ятикомпонентна контекстуально-синонімічна номінативна одиниця представлена в одному випадку: *new age of fear and uncertainty across Europe* (*Adj+N+N+N+N*).

Висновки. У нашому дослідженні багатокомпонентна контекстуально-синонімічна модель є одиницею номінації в системі визначеного контексту. Так, її граматико-синтаксична будова сприяє процесу найменування особи, події чи явища. В основі перифразової номінації спостерігаємо неавтономну (непряму) номінацію, механізм функціонування котрої відбувається на основі асоціацій того чи того об'єкта. До значеннєвої структури контекстуально-синонімічної одиниці також відносимо явище синсемантиї. Ситуативно-контекстуальна синсемантия виникає тоді, коли мовленнєва контекстуальна одиниця отримує конкретне значення з урахуванням ситуації, попереднього чи наступного контекстів.

До перспективних напрямів відносимо вивчення структурних характеристик контекстуально-синонімічних одиниць на матеріалі перифразових номінацій на медичну чи соціальну тематику у газетному дискурсі.

Література:

1. Ковальчук Л. Контекст та контекстуальність у сучасному англо-мовному художньому дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2018. 23 с.
2. Басок В. А. Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 20 с.
3. Суддя А. М. Функціонування контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі : когнітивний та прагматистичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
4. Яблонська-Юсик І.В. Контекстуальна синонімія віддієслівних іменників сучасної французької преси. *Науковий вісник ДДПУ імені І.Франка. Серія "Філологічні науки"*. Мовознавство, 2016. №6. С. 212–215.
5. Зайцева В.В. Перифрастичні одиниці та метонімічні перенесення в газетному тексті. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2010. Вип. 9. 79 с.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава :
7. Довкілля-К. 2006. 716 с.
8. Булах М.Б. Перифрази в архітектоніці медійного тексту. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2017. Вип. 34. С. 39–50.
9. Казимір І.С. Перифрастичні номінації як прояв контекстуальної синонімії в сучасному газетному дискурсі. *Закарпат-*

ські філологічні студії. Германські мови. Вип. 22 (1) Ужгород, 2022. С. 114–118.

10. Макарець Ю.С. Перифразові номінації в українському публіцистичному дискурсі. Київ. Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 205 с.
11. Кірічек І.Ю. Відносний прикметник у складі субстантивно-ад'єктивного словосполучення. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16316/Kirichek.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.02.2023).

Kazymir I. Structural and grammatical characteristics of contextually synonymous units on the material of periphrastic nominations

Summary. Over the last century the nomination theory has been interpreted as one of the first versions of cognitive linguistics. The cognitive-discursive direction is actualized at the intersection of the concepts of cognition and communication, providing cognitive-representational and discursive functions. The cognitive-discursive paradigm makes it possible to consider the object we are studying as holistically and integrally as possible, involving relevant extralinguistic factors. Using the proposed paradigm will allow tracing a clear picture of the course of cognitive mechanisms of situational selection of certain means of speech.

Nowadays the cognitive-discursive paradigm gives rise to an active study of such linguistic phenomena as contextual synonymy. Mass media generate active motivation of researchers to consider expressive means of language and speech. Periphrastic nominations denoting political event, phenomenon or person, which are a manifestation of contextual variability in the discourse, belong to such means of speech.

The article is aimed at considering the structural and grammatical characteristics of contextual-synonymous units based on the material of periphrastic nominations. A complete selection of periphrastic nominations is carried out on the material of high-quality mass periodicals. A selection of articles from the British periodicals "THE GUARDIAN" and "MIRROR" served as the factual material of the study. In the process of research, structural and grammatical models of contextual-synonymous units are characterized according to quantitative and qualitative criteria. The most productive models have been identified, namely two-component models: adjective+noun.

The frequency and expediency of using the studied models on the material of contextual units has been analyzed. Periphrastic nominations, which are expressed by contextual synonyms, are integral means of secondary nomination. The most productive structural and grammatical types are two-component adjective-substantive contextual-synonymous nominative units. The five-component structural-grammatical model is presented. It was determined that the basis of the periphrastic nomination contains an indirect nomination with an associative functioning mechanism.

It has been noted that the unity of the nominal word and the periphrasis activates the appearance of a micro-contextual synonymous unit. The proposed work analyzes the definition and criteria for identifying contextual synonyms in newspaper discourse.

Key words: context, periphrastic context, periphrastic-synonymous construction, micro-contextual-synonymous unit, contextual synsemantics.